



This publication has been produced with the financial support of the Equality & Citizenship Programme of the European Union. The contents of

Χαρτογράφηση της  
Κοινωνικής  
Επιχειρηματικότητας στις  
Κοινότητες των Ρομά  
*Εθνική Αναφορά*

**Ελλάδα**

## Πληροφορίες έργου

Ακρωνύμιο έργου:	SERCo
Τίτλος έργου:	Social Entrepreneurship for Roma Communities
Αριθμός συμφωνίας:	JUST/2014/RDIS/AG/DISC/8096
Ιστότοπος έργου:	<a href="http://www.serco-project.eu">www.serco-project.eu</a>
Συγγραφέας:	Ελλάδα
Έκδοση αναφοράς:	Τελική
Ημερομηνία:	14/12/2016

### Document history:

Ημερομηνία	Έκδοση	Συγγραφέας	Περιγραφή
24/11/2016	1.0	Ελλάδα	
14/12/2016	Τελική	Ελλάδα	

## Πίνακας περιεχομένων

Περιγραφή έργου .....	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ .....	5
ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΑΝΑΦΟΡΑΣ.....	5
ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ .....	6
ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ.....	7
ΕΛΛΑΔΑ: ΕΘΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ Η ΕΝΤΑΞΗ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ ΡΟΜΑ.....	8
ΜΙΑ ΓΕΝΙΚΗ ΑΠΟΨΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ .....	8
ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΕΙΣ ΜΕ ΆΜΕΣΗ ΕΠΙΡΡΟΗ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ....	10
ΚΥΡΙΟΙ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΜΕΝΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ .....	12
ΘΕΣΜΙΚΕΣ ΜΟΝΑΔΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΥΠΕΥΘΥΝΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΙΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΡΟΜΑ.....	13
ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΡΟΜΑ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ .....	14
ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΛΥΣΕΙΣ ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΙΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΡΟΜΑ .....	16
Στόχοι των συνεντεύξεων.....	16
Το προφίλ των ερωτηθέντων .....	16
Προκλήσεις και λύσεις .....	17
ΤΕΛΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	22
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	23

## Περιγραφή έργου

Το πρόγραμμα προωθεί την κοινωνική οικονομία ως ένα αποτελεσματικό εργαλείο για ολοκληρωμένη ανάπτυξη των κοινοτήτων Ρομά, με τους εξής τρόπους:

1. Αναλύοντας την πιθανότητα εφαρμογής πρακτικών κοινωνικής οικονομίας στα πλαίσια των κοινοτήτων Ρομά, από κοινωνική, οικονομική και θεσμική οπτική γωνία.
2. Εμπλέκοντας νομοθέτες και κοινωνικούς λειτουργούς και εκπαιδεύοντας διαμεσολαβητές Ρομά για την ανάπτυξη κοινωνικών επιχειρήσεων.
3. Παρέχοντας βοήθεια σε πρωτοβουλίες κοινωνικών επιχειρήσεων των Ρομά και προωθώντας την κοινωνική οικονομία στα πλαίσια των κοινοτήτων Ρομά και στο ευρύ κοινό.

Οι εταίροι του SERCo αναγνωρίζουν ότι η κοινωνική επιχειρηματικότητα μπορεί να είναι μια λύση στα προβλήματα των Ρομά, αφού:

- Επιτρέπει την πρόσληψη ατόμων που βρίσκονται σε μειονεκτική θέση
- Βοηθά στην επίλυση κάποιων από τις υπάρχουσες ανάγκες της κοινότητας
- Διευκολύνει την εξειδίκευση στην εργασία
- Κάνει χρήση των τοπικών πόρων και ευνοεί την ανάδειξη επιχειρηματιών
- Υποστηρίζει τις παραδοσιακές τέχνες
- Ανεβάζει το επίπεδο εκπαίδευσης και εξειδίκευσης
- Προωθεί την αλληλεγγύη και οδηγεί στη βελτίωση των σχέσεων μεταξύ των μελών της κοινότητας.
- Αντιπροσωπεύει μια μέθοδο αυτο-βοήθειας.

Τα βασικά παραδοτέα του προγράμματος είναι:

- Οδηγίες για την ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στους Ρομά,
- Εκπαιδευτικό πρόγραμμα για τους διαμεσολαβητές,
- Ένας-προς-έναν καθοδήγηση για την ανάπτυξη των κοινωνικών επιχειρήσεων,
- Δημιουργία Εικονικού Περιβάλλοντος για αμοιβαία μάθηση,
- Δημόσιες συζητήσεις στρογγυλής τραπέζης & μέρες ενημέρωσης,
- Δίκτυο για την Κοινωνική Οικονομία των Ρομά.

### Εταίροι του SERCo:

- Κέντρο Ερευνών Πανεπιστημίου Πειραιώς, [www.kep.unipi.gr](http://www.kep.unipi.gr), Ελλάδα – Συντονιστής του SERCo, [www.kep.unipi.gr](http://www.kep.unipi.gr),
- IDEA ROM ONLUS, [www.idearom.it](http://www.idearom.it) , Ιταλία
- CESIE, [www.cesie.org](http://www.cesie.org), Ιταλία
- The European Roma Information Office-ERIO, [www.erionet.eu](http://www.erionet.eu) , Βέλγιο
- Center for Interethnic Dialogue and Tolerance “AMALIPE”, [www.amalipe.com](http://www.amalipe.com), Βουλγαρία
- Fundacio Privada Pere Closa, [www.fundaciopereclosa.org](http://www.fundaciopereclosa.org) , Ισπανία

- Tolerance and Mutual Aid Foundation (TMAF), Βουλγαρία
- Four Elements, [www.4-elements.org](http://www.4-elements.org), Ελλάδα
- Association Promoting Social Inclusion PAKIV (ACPSI PAKIV), [www.pakiv.ro](http://www.pakiv.ro), Ρουμανία

## ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η κοινωνική οικονομία είναι ένας τρόπος πρόκλησης της κοινωνίας. Στην ουσία αποτελεί μια απάντηση προς την αποξένωση και την μη-ικανοποίηση των αναγκών από τον παραδοσιακό ιδιωτικό τομέα ή τον δημόσιο τομέα σε εποχές κοινωνικο-οικονομικής κρίσης. Τα υψηλά ποσοστά ανεργίας τις προηγούμενες δεκαετίες και η έλλειψη προστασίας του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας, αποτελούν μια ξεκάθαρή εξήγηση στο αυξανόμενο ενδιαφέρον για την κοινωνική οικονομία και την σημασία της ανάδειξης ευκαιριών για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, ίδρυσης συνεταιρισμών και προαγωγής της επιχειρηματικότητας.

Υπό αυτές τις βλέψεις, η προσέγγιση SERCo έχει ως στόχο να αναδείξει τη σημασία ανάπτυξης πρωτοβουλιών κοινωνικής επιχειρηματικότητας, με σκοπό να βελτιωθεί η οικονομική κατάσταση στις κοινότητες των Ρομά. Δεδομένου ότι η ιστορία των Ρομά έχει χαρακτηριστεί από μια προσαρμογή σε διαφορετικές χώρες και μια στάση επιβίωσης σε διαφορετικές κοινωνίες, η επιχειρηματικότητα αποτελεί μια κοινή συμπεριφορά για την κουλτούρα των πληθυσμών Ρομά.

Ωστόσο, οι πολιτικές επιχειρηματικότητας και οι πρωτοβουλίες κοινωνικής επιχειρηματικότητας, συνήθως δεν στοχεύουν κατεξοχήν στις κοινότητες των Ρομά. Οι τάξεις χαμηλού εισοδήματος συνήθως αντιμετωπίζουν προβλήματα όταν ξεκινούν να δημιουργήσουν νέες επιχειρηματικές πρωτοβουλίες και δυστυχώς τα επιχειρηματικά σχέδια είναι ευκολότερο να αναπτυχθούν σε τάξεις υψηλού εισοδήματος ή σε εύπορα περιβάλλοντα. (Kantis, 2008). Σύμφωνα με την Αναφορά στην Κοινωνική Επιχειρηματικότητα (GEM, 2011), οι περισσότεροι από αυτούς που ξεκινούν ένα εγχείρημα κοινωνικής επιχειρηματικότητας, έχουν μεταλυκειακή εκπαίδευση ή είναι απόφοιτοι, και επομένως άτομα με υψηλότερα επίπεδα μόρφωση έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να εμπλακούν σε δραστηριότητες κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Σε αυτό το σημείο, και λαμβάνοντας υπόψη ότι τα άτομα ηλικίας 25-34 και 34-44 είναι πιο πιθανό να εμπλακούν σε δραστηριότητες κοινωνικής επιχειρηματικότητας (GEM, 2011), οι πολιτικές επιχειρηματικότητας και η πολιτική ενθάρρυνση της κοινωνικής οικονομίας θα πρέπει να επικεντρωθεί στους νέους με λιγότερες κοινωνικές ευκαιρίες και, ακόμη περισσότερο, σε εκείνους που παραδοσιακά η οικονομία τους βασίζεται σε πρωτοβουλίες αυτοαπασχόλησης. Ως εκ τούτου, διερευνώντας τον τρόπο με τον οποίο η επιχειρηματικότητα και η κοινωνική οικονομία μπορεί να προωθήσει την ενσωμάτωση των κοινοτήτων Ρομά, είναι μια στρατηγική που θα πρέπει να ληφθεί υπόψη.

## ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΑΝΑΦΟΡΑΣ

Ο στόχος της παρούσας αναφοράς είναι να προσεγγίσει το νόημα των φαινομένων κοινωνικής οικονομίας, μερικά από τα οφέλη που μπορεί να προσφέρει στους Ρομά και, κυρίως, μια διερεύνηση των πόρων της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στη χώρα του κάθε

εταίρου: στο Βέλγιο, στη Βουλγαρία, στην Ελλάδα, στην Ιταλία, στη Ρουμανία και στην Ισπανία.

Το κύριο μέρος της αναφοράς καλύπτει τις συγκεκριμένες εθνικές καταστάσεις. Η ιδέα είναι να χαρτογραφηθούν:

1. οι δημόσιες πολιτικές και δράσεις, οι οποίες έχουν άμεσο αντίκτυπο στην κοινωνική οικονομία σε κάθε χώρα,
2. τα ενδιαφερόμενα μέρη στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας, το οποίο μπορεί να βοηθήσει τους εταίρους να εντοπίσουν τις στρατηγικές και τους συμμάχους της επιχειρηματικής διαδικασίας,
3. οι κοινωνικοί φορείς που εργάζονται για την προώθηση των επιχειρηματικών πρωτοβουλιών υποκινούμενοι από τους Ρομά, και
4. η αντίληψη των ενδιαφερομένων μερών σχετικά με τον αντίκτυπο που μπορεί να έχει για τις κοινότητες των Ρομά η κοινωνική οικονομία.

## ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Προκειμένου να επιτευχθεί μια ολοκληρωμένη αναφορά, η κοινοπραξία αποφάσισε να συμπεριλάβει δεδομένα από άλλες μελέτες ή ιδρύματα, καθώς και τις γνωμοδοτήσεις από τους φορείς χάραξης πολιτικής, τους ηγέτες των Ρομά, τις οργανώσεις των Ρομά και των φορέων της κοινωνικής οικονομίας σε κάθε εθνικό πλαίσιο. Τα μέλη της κοινοπραξίας πραγματοποίησαν κάποιες συνεντεύξεις για ανάλυση και προβληματισμό σχετικά με τις πιθανές επιδράσεις της κοινωνικής οικονομίας στις κοινότητες των Ρομά.

Επιπλέον, οι εταίροι SERCO συμφώνησαν να εργαστούν για την ίδια μεθοδολογία, ώστε οι αναφορές να ακολουθούν ένα κοινό πλαίσιο. Για να επιτευχθεί αυτό, οι εταίροι ανέπτυξαν ένα ερωτηματολόγιο και οδηγίες για την συνέντευξη ώστε να διασφαλιστεί ότι οι εθνικές εκθέσεις ακολουθούν την ίδια δομή. Υπεύθυνοι εταίροι για την όλη διαδικασία έχουν οριστεί οι εταίροι Amalipe (Βουλγαρία), Fundació Pere Closa (Ισπανία) και TMAF (Βουλγαρία).

Από αυτή την προσπάθεια, έχουν προκύψει έξι εθνικές αναφορές (Ελλάδα, Βουλγαρία, Ισπανία, Βέλγιο, Ιταλία και Ρουμανία) οι οποίες έχουν μια κοινή ενότητα, αλλά διαφέρουν ως προς την εθνική ενότητα. Η κάθε αναφορά είναι διαθέσιμη και στην γλώσσα της χώρας που αντιπροσωπεύει. Επομένως είναι διαθέσιμες αντίστοιχα στα Αγγλικά, Ελληνικά, Βουλγαρικά, ισπανικά, γαλλικά, ιταλικά και ρουμανικά.

Αυτές οι εθνικές αναφορές θα βοηθήσουν αργότερα στο έργο τον σχεδιασμό κατευθυντήριων γραμμών για την κοινωνική επιχειρηματικότητα Ρομά. Οι κατευθυντήριες γραμμές θα πρέπει να κοινοποιηθούν σε διαμεσολαβητές των Ρομά, ώστε να ξεκινήσουν υπό την ηγεσία των Ρομά νεοσύστατες επιχειρήσεις με ομάδες των 4-5 ατόμων.

## ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Σύμφωνα με την έκθεση *“Κοινωνική Οικονομία και κοινότητες των Ρομά, προκλήσεις και ευκαιρίες”* που συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (2012), «σε ευρωπαϊκό επίπεδο δεν υπάρχει συναίνεση γύρω από έναν ορισμό της κοινωνικής οικονομίας».

Υπάρχουν διάφοροι ορισμοί της κοινωνικής οικονομίας. Για παράδειγμα, η ευρώ-κεντρική προοπτική, η οποία βασίζεται στη γαλλόφωνη προσέγγιση (ΧΙΧ αιώνας), αντιλαμβάνεται εν γένει την κοινωνική οικονομία ως «τη μελέτη όλων των προσπάθειών που καταβάλλονται για τη βελτίωση της κατάστασης του λαού» (Gide et Moulart and Ailenei, 2005: 2040).

Οι Moulart και Ailenei (2005) αναφέρουν στο άρθρο τους «Κοινωνική Οικονομία, Τρίτος Τομέας και σχέσεις αλληλεγγύης: μια εννοιολογική Σύνοψη από την ιστορία στο παρόν», η κοινωνική οικονομία αντιπροσωπεύει μια υβριδική τυπολογία που αναφέρεται σε μια μεγάλη μορφή πρωτοβουλιών και οργάνωση η οποία δείχνει ότι η οικονομία δεν περιορίζεται στην αγορά, αλλά περιλαμβάνει τις αρχές της αναδιανομής και της αμοιβαιότητας.

Επιπλέον, η κοινωνική οικονομία μπορεί να διαιρείται με τον τρίτο τομέα, ο οποίος αναφέρεται σε έναν τομέα διαφορετικό από τον ιδιωτικό τομέα και το κράτος. Η οικονομία της αλληλεγγύης, η οποία αναφέρεται στην εθελοντική και την αμοιβαία βάση που προωθεί πρωτοβουλίες συνεργασίας. Τέλος, η κοινωνική οικονομία όχι σαν ένα σύνολο, αλλά πιο περιορισμένη στην οικονομία των συνεταιρισμών.

Επιπλέον, η κοινωνική οικονομία είναι ένα καλό εργαλείο για την προώθηση του κοινού καλού και ως επί το πλείστο της αυτοεκτίμησης των ανθρώπων που εμπλέκονται σε τέτοιες πρωτοβουλίες. Σε γενικές γραμμές, η ιδιοσυγκρασία της κοινωνικής οικονομίας είναι πολύ μακριά από τον υλισμό, αλλά κοντά στη συνεργασία και την αλληλεγγύη. Στην πραγματικότητα, η εμπειρία έχει δείξει ότι η πρόθεση των κοινωνικών επιχειρηματιών είναι, τις περισσότερες φορές, υποκινούμενη από την πρόθεση να προωθηθούν πιο δημοκρατικές κοινωνίες στις οποίες οι ρόλοι των γυναικών θεωρείται ότι είναι το κοινωνικό κίνητρο, και η κοινωνική ισότητα και βιώσιμη ανάπτυξη είναι πρωτεύοντες στόχοι (Lévesque, 2001).

Υπάρχουν πράγματι πολλές κοινωνικές πρωτοβουλίες σχετικά με την παραγωγή, την εμπορευματοποίηση, την κατανάλωση και τη χρηματοδότηση, στις οποίες το εισόδημα επανεπενδύεται στην κοινότητα μέσα από μια δημοκρατική διαδικασία όπως η προώθηση της ισότητας και του ανθρώπινου σεβασμού. Ομοίως, οι εργασίες των συνεταιρισμών και των συλλογικών υπηρεσιών βασίζονται στις νέες οργανωτικές μορφές που επικεντρώνονται στις αρχές της αναδιανομής και της αμοιβαιότητας για τη δημιουργία μιας συλλογικής ευημερίας και αναδημιουργούν κοινωνικούς δεσμούς μεταξύ των ανθρώπων και στα πλαίσια των κοινοτήτων τους (Lipietz, 2003).

Για το λόγο αυτό, είναι σημαντικό να εξετάσουμε την κοινωνική οικονομία και την κοινωνική επιχειρηματικότητα ως κίνητρο των νέων Ρομά που μπορούν να συμβάλουν για να αναπτυχθούν νέα οικονομικά οφέλη για τις κοινότητες και τις γειτονιές τους. Συνολικά, η ώθηση της κοινωνικής οικονομίας μπορεί να προσφέρει νέες ευκαιρίες στην αγορά εργασίας για την κοινότητα των Ρομά, την ανάπτυξη νέων δεξιοτήτων και ικανοτήτων σε όσους είναι πιο ευάλωτοι, προωθώντας έτσι βελτιώσεις στην κοινότητα στους τομείς της υγείας, της

εκπαίδευσης, της απασχόλησης και της στέγασης, και στην προώθηση της δημιουργίας ικανοτήτων και απασχόλησης πολιτών.

## ΕΛΛΑΔΑ: ΕΘΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ Η ΕΝΤΑΞΗ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ ROMA

Παρά το γεγονός ότι η οικονομία της Ελλάδας είχε βελτιωθεί κατά τις τελευταίες δεκαετίες, λόγω της βιομηχανικής ανάπτυξης και του τουρισμού, προς το παρόν η χώρα αντιμετωπίζει μια σοβαρή κρίση εξαιτίας χρέους και έχει πλέον πολλές προκλήσεις να αντιμετωπίσει, όπως το χαμηλό ρυθμό ανάπτυξης και το μεγάλο ποσοστό ανεργίας. Η ελληνική οικονομία βασίζεται κυρίως στον τομέα των υπηρεσιών (85%) και της βιομηχανίας (12%), ενώ ο γεωργικός τομέας αποτελείται μόνο από το 3% της εθνικής οικονομικής παραγωγής. Οι πιο σημαντικές οικονομικές βιομηχανίες στην Ελλάδα είναι ο τουρισμός και η εμπορική ναυτιλία. Στην πραγματικότητα, περίπου 15 εκατομμύρια διεθνείς τουρίστες επισκέπτονται την Ελλάδα ετησίως, γεγονός που την καθιστά ως η 7<sup>η</sup> πιο επισκέψιμη χώρα στην ΕΕ και 16<sup>η</sup> στον κόσμο. Όσον αφορά την εμπορική ναυτιλία, η Ελλάδα έχει το μεγαλύτερο εμπορικό ναυτικό στον κόσμο, καθώς καλύπτει το 16% της συνολικής χωρητικότητας του κόσμου.

Το 2010, η χώρα έλαβε ένα μεγάλο δάνειο από την Παγκόσμιο Νομισματικό Ταμείο και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Σε αντάλλαγμα για αυτό το μεγάλο πακέτο διάσωσης, η κυβέρνηση ανακοίνωσε συνδυασμένες περικοπές δαπανών και αυξήσεις φόρων πάνω από τα σκληρά μέτρα λιτότητας που έχουν ήδη ληφθεί. Η οικονομική βοήθεια από την ΕΕ και το ΔΝΤ δεν έχει αποφέρει εντυπωσιακά αποτελέσματα μέχρι στιγμής και τα πακέτα λιτότητας δεν έχουν βοηθήσει πολύ. Παρά τα πολλά μέτρα λιτότητας, το δημόσιο έλλειμμα δεν μειώνεται αναλόγως, οδηγώντας έτσι σε μεγαλύτερη ύφεση.

## ΜΙΑ ΓΕΝΙΚΗ ΑΠΟΨΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Προκειμένου να αντιμετωπιστεί το μεγάλο ποσοστό ανεργίας, η κοινωνική επιχειρηματικότητα αποτελεί βασικό πυλώνα για την απασχόληση και την επιχειρηματικότητα, καθώς και η λύση για τον κοινωνικό αποκλεισμό. Το συνεταιριστικό πεδίο στην Ελλάδα τοποθετείται χρονικά το 1914 με το νόμο υπ' αριθμ. 602/1914, που ήταν ο πρώτος νόμος που εισήγαγε επίσημα την έννοια συνεταιρισμό και την οντότητα. Ωστόσο, η κοινωνική οικονομία και ιδίως η κοινωνική επιχειρηματικότητα θεσμικά αναγνωρίζεται το 2011 σύμφωνα με το νόμο 4019/2011, που βασίζεται στην ευρωπαϊκή εμπειρία και τα επιτυχημένα παραδείγματα των Κοινωνικών Συνεταιρισμών Περιορισμένης Ευθύνης, που είναι οι πρώτες επίσημες αναγνωρισμένες μορφές της κοινωνική επιχείρησης στην Ελλάδα. Σύμφωνα με αυτό το νόμο (αριθμ. 4019/2011), η κοινωνική οικονομία ορίζεται ως το σύνολο των οικονομικών, επιχειρηματικών, παραγωγικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων οι οποίες αναλαμβάνονται από νομικά πρόσωπα ή ενώσεις, των οποίων καταστατικός σκοπός είναι η επιδίωξη του συλλογικού οφέλους και ο σκοπός του γενικού κοινωνικού ενδιαφέροντος.



Οι οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας εμπνέονται από τις βασικές αρχές, όπως η αλληλεγγύη, η κοινωνική συνοχή, και η κυριαρχία του ανθρώπου ενάντια στο κεφάλαιο, την κοινωνική ευθύνη και τη δημοκρατική λήψη αποφάσεων. Στα πλαίσια της οργάνωσης της κοινωνικής οικονομίας, οι κοινωνικές επιχειρήσεις είναι αυτές που εφαρμόζονται, με στόχο να δοθεί λύση σε πολλά κοινωνικά προβλήματα και να βελτιώσει τις προοπτικές των ανθρώπων, καθώς και των τοπικών κοινοτήτων. Η δημιουργία κοινωνικών επιχειρήσεων συνδέεται με συγκεκριμένες ανάγκες που δεν έχουν ικανοποιηθεί και βασικός στόχος τους είναι η προώθηση της κοινωνικής καινοτομίας με την υιοθέτηση μακροπρόθεσμων λύσεων. Κύριο χαρακτηριστικό είναι η κυκλική λειτουργία τους, με τρόπο που όλα τα έσοδα που προέρχονται από τις πωλήσεις αγαθών και υπηρεσιών, επενδύονται και πάλι στην επιχείρηση στοχεύοντας στην υποστήριξη του κοινωνικού τους σκοπού και όχι στην αύξηση του εισοδήματος για τους τα μέλη της. Αυτή η επιλογή της επιχειρηματικότητας εστιάζει στους ανθρώπους και την κοινωνική συνοχή, πράγμα που σημαίνει ότι, όταν ευημερεί η κοινωνική επιχείρηση, ευημερεί και η κοινωνία.

Στην Ελλάδα, σύμφωνα με το νόμο υπ' αριθμ. 4019/2011 για την κοινωνική οικονομία και την κοινωνική επιχειρηματικότητα, μια νέα μορφή επιχείρησης έχει δημιουργηθεί, η Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις (Κοιν.Σ.Επ.), με στόχο να ενώσουν την ανθρώπινη δύναμη, να δημιουργήσουν θέσεις εργασίας και να υποστηρίξουν την τοπική κοινωνία μέσα από τη δημοκρατική συμμετοχή των μελών τους και τη διαφάνεια της συνεργασίας της. Το Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, έχει δημιουργήσει μια εθνική στρατηγική για τη δημιουργία ενός ευνοϊκού περιβάλλοντος για την ανάπτυξη των Κοιν.Σ.Επ.

Αυτή η εθνική στρατηγική αποτελείται από τρεις πυλώνες δράσης:

α) Τη δημιουργία υποστηρικτικών μηχανισμών για Κοιν.Σ.Επ. , όπως η παροχή συμβουλών και εκκολαπτηρίων.

β) Τη χρηματοδότηση για την έναρξη της δραστηριότητας, με κριτήρια επιλογής την ποιότητα της ιδέας της επιχειρηματικότητας και τον αριθμό των θέσεων εργασίας που θα δημιουργηθούν.

γ) Την πρόσβαση σε μηχανισμούς χρηματοδότησης, όπως οι τραπεζικές επιχορηγήσεις, κατάθεση εγγύησης κ.λπ., για την ενίσχυση και την επέκτασή τους.

Η Κοιν.Σ.Επ. χωρίζεται σε τρεις κατηγορίες ανάλογα με τους ειδικούς στόχους της:

- Κοιν.Σ.Επ. ένταξης, με στόχο την οικονομική και κοινωνική ένταξη των ευάλωτων πληθυσμών της Ελλάδας, όπως είναι τα άτομα με ειδικές ανάγκες, εξαρτημένοι ή απεξαρτημένοι, οροθετικοί, φυλακισμένοι ή αποφυλακισμένοι. Σε αυτή την κατηγορία τουλάχιστον το 40% των εργαζομένων θα πρέπει να ανήκει στους ευάλωτους πληθυσμούς.
- Κοιν.Σ.Επ. κοινωνικής φροντίδας, με στόχο την παραγωγή και την παροχή αγαθών και υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας που απευθύνονται σε πληθυσμό, όπως οι ηλικιωμένοι, τα παιδιά, τα άτομα με ειδικές ανάγκες και χρόνιες ασθένειες.
- Κοιν.Σ.Επ. συλλογικού και παραγωγικού σκοπού, με στόχο την προώθηση των τοπικών και συλλογικών αναγκών στον τομέα της απασχόλησης, την ενδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής και της τοπικής ή περιφερειακής ανάπτυξης. Έχει σχέση με την παραγωγή αγαθών και την παροχή υπηρεσιών σε τομείς όπως: ο πολιτισμός, το περιβάλλον, η οικολογία, η εκπαίδευση, η παροχή κοινού οφέλους, η ανάπτυξη των

τοπικών προϊόντων και η διατήρηση των παραδοσιακών δραστηριοτήτων και επαγγελμάτων.

Τα κύρια χαρακτηριστικά μιας Κοιν.Σ.Επ. είναι ότι τα μέλη της δεν έχουν καμία συμμετοχή στα κέρδη, εκτός εάν εργάζονται σε αυτή. Τα κέρδη είναι διαθέσιμα σε ποσοστό, σε ετήσια βάση, ως ακολούθως:

- 5% για τα αποθεματικά
- Έως 35% διανέμεται στους εργοδότες ως κίνητρο για την παραγωγικότητα
- 60% των κερδών διανέμεται στις δραστηριότητες της επιχείρησης και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας.

Τα κίνητρα για την ανάπτυξη μιας Κοιν.Σ.Επ. είναι:

- Οι εργαζόμενοι στην Κοιν.Σ.Επ. λαμβάνουν επίδομα κοινωνικής πρόνοιας, μαζί με το μισθό τους.
- Οι Κοιν.Σ.Επ. έχουν πρόσβαση σε εξειδικευμένα προγράμματα χρηματοδότησης.
- Οι Κοιν.Σ.Επ. εντάσσονται σε προγράμματα στήριξης της επιχειρηματικότητας και σε προγράμματα του ΟΑΕΔ (Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού στην Ελλάδα).
- Οι Κοιν.Σ.Επ. μπορούν να συνάψουν συμβάσεις με το δημόσιο τομέα.

Η διαδικασία για τη δημιουργία μιας Κοιν.Σ.Επ. απαιτεί το σχεδιασμό των δραστηριοτήτων, καθώς και ορισμένες τυπικές διαδικασίες εγκατάστασης. Αρχικά, η εγγραφή στο γενικό μητρώο κοινωνικής οικονομίας, είναι υποχρεωτική. Ο σχεδιασμός των δραστηριοτήτων, περιλαμβάνει την προπαραγωγή των διαφόρων εργαλείων επιχειρηματικότητας, όπως η έρευνα αγοράς και το σχέδιο της επιχειρηματικότητας. Είναι επίσης αναγκαίο να ενημερωθούν και να παρακινηθούν οι πιθανοί εταίροι, προκειμένου να δημιουργηθεί ένα αρχικός πυρήνας της επιχείρησης, αλλά και να προσελκύσει και άλλους ενδιαφερόμενους φορείς.

Στην Ελλάδα υπάρχουν δύο βασικά τμήματα πληροφοριών του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας: η Ειδική Υπηρεσία για την Κοινωνική Ένταξη και την Κοινωνική Οικονομία<sup>1</sup> και το Μητρώο της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας<sup>2</sup>.

## ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΕΙΣ ΜΕ ΆΜΕΣΗ ΕΠΙΡΡΟΗ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Υπάρχουν ορισμένες πρωτοβουλίες που έχουν άμεσο αντίκτυπο στην κοινωνική οικονομία, σε ευρωπαϊκό, εθνικό και τοπικό επίπεδο στην Ελλάδα.

---

<sup>1</sup> <http://www.keko.gr/el/Pages/Default.aspx>

<sup>2</sup> <http://www.ypakp.gr/>

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η αναφορά «Χαρτογράφηση των κοινωνικών επιχειρήσεων και των οικοσυστημάτων τους στην Ευρώπη. Εθνική Αναφορά: Ελλάδα», παρέχει μια ανεξάντλητη επισκόπηση του τοπίου της κοινωνικής επιχείρησης στην Ελλάδα, με βάση τις διαθέσιμες πληροφορίες από τον Αύγουστο του 2014.

Εκτός από αυτή την αναφορά, σε εθνικό επίπεδο υπάρχουν το «Στρατηγικό Σχέδιο για την Ανάπτυξη της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας (2013)» και το **Τμήμα Μητρώου Κοινωνικής Οικονομίας της Διεύθυνσης Κοινωνικής Προστασίας του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας**.

Το «Στρατηγικό Σχέδιο για την Ανάπτυξη της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας (2013)», παρουσιάζει μια σειρά από άξονες προτεραιότητας για την υποστήριξη της ανάπτυξης των κοινωνικών επιχειρήσεων, αλλά μόνο με τη νομική μορφή της Κοιν.Σ.Επ. Αναφορικά με Τμήμα Μητρώου Κοινωνικής Οικονομίας της Διεύθυνσης Κοινωνικής Προστασίας του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, πρόκειται για ένα δημόσιο βιβλίο που πραγματοποιήθηκε σε ηλεκτρονική μορφή προσβάσιμη σε όλους. Οι θεσμικές μονάδες που έχουν καταχωρηθεί σε αυτό το βιβλίο, έχουν πρόσβαση στα χρηματοδοτικά εργαλεία που αναφέρονται στο άρθρο 9 του Νόμου 4019/2011.

Επιπλέον, υπάρχει το νέο «Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανταγωνιστικότητας, Επιχειρηματικότητας & Καινοτομίας (Ε.Π.Αν.Ε.Κ.)» σε εθνικό επίπεδο. Είναι ένα από τα πέντε τομεακά επιχειρησιακά προγράμματα του Συμφώνου Εταιρικής Σχέσης για το Πλαίσιο Ανάπτυξης (το νέο ΕΣΠΑ) για την περίοδο 2014 - 2020. Ο κεντρικός αναπτυξιακός στόχος του **Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα 2007-2013» (ΕΠΑΝ II)** είναι η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και της εξωστρέφειας των επιχειρήσεων και της βιομηχανίας, με έμφαση στην καινοτομία.

Πέρα από όλα αυτά τα προγράμματα και τις στρατηγικές, είναι σημαντικό να επισημάνουμε αυτές τις στρατηγικές τους Ρομά που προσπαθούν να προωθήσουν την ένταξη των Ρομά σε εθνικό επίπεδο. Θα είναι επίσης σημαντικό να προωθηθεί η κοινωνική οικονομία στο εσωτερικό της κοινότητας των Ρομά.

Υπό αυτή την έννοια, υπάρχει η «**Εθνική Στρατηγική για τους Ρομά**» με αφετηρία το περασμένο Δεκέμβριο του 2011. Η έκθεση παρουσιάζει όλες τις δράσεις και τις προτεραιότητες της ελληνικής κυβέρνησης για την προώθηση της ένταξης των Ρομά.

Επιπλέον, υπάρχει η «**Νέα Εθνική Στρατηγική για τους Ρομά (2014-2020)**». Πρωταρχικός στόχος της είναι η εξάλειψη του κοινωνικού αποκλεισμού των Ρομά και η δημιουργία κατάλληλων συνθηκών για την κοινωνική ένταξη των Ρομά. Το σχέδιο δράσης βασίζεται στις αρχές του τομέα σχεδιασμού των κοινωνικών επιχειρήσεων (τομεακά επιχειρησιακά σχέδια) σε περιφερειακό επίπεδο (προσέγγιση από πάνω προς τα κάτω) με ολοκληρωμένες παρεμβάσεις που θα υλοποιηθούν στους δήμους και οικισμούς της χώρας, καθώς και εδαφικές παρεμβάσεις.

## ΚΥΡΙΟΙ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΜΕΝΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Αναφορικά με τους κύριους ενδιαφερόμενους που μπορούν να προμηθεύουν τους κοινωνικούς επιχειρηματίες με τις υπηρεσίες για την ανάπτυξη πρωτοβουλιών κοινωνικής οικονομίας, είναι δυνατό να αναγνωριστούν αρκετοί δημόσιοι φορείς, οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, μια ΜΚΟ, έναν οργανισμό ανάπτυξης και ένα σχέδιο.

Στα πλαίσια της ομάδας των δημόσιων φορέων, η **ΚΟΙ.Σ.Π.Ε. - κοινωνικός συνεταιρισμός περιορισμένης ευθύνης**<sup>3</sup> έχει ως στόχο να αναπτύξει επιχειρήσεις προς την κατεύθυνση της κοινωνικής οικονομίας, με σκοπό την αναβάθμιση της ποιότητας ζωής και κοινωνικο-οικονομική αποκατάσταση των ατόμων με προβλήματα ψυχικής υγείας, που μεταξύ άλλων προβλημάτων, βιώνουν τον αποκλεισμό εργασίας.

Επιπλέον, υπάρχει και η **Ειδική Υπηρεσία για την Κοινωνική Ένταξη και την Κοινωνική Οικονομία (ΕΥΚΕΚΟ)**<sup>4</sup>. Είναι υπεύθυνη για το σχεδιασμό, το συντονισμό, την παρακολούθηση και την αξιολόγηση όλων των αναγκαίων πολιτικών και δράσεων που αποσκοπούν στην ανάπτυξη και την ενίσχυση της κοινωνικής οικονομίας.

Επιπλέον, υπάρχει το **Παρατηρητήριο Κοινωνικής Οικονομίας του ΕΚΚΕ**<sup>5</sup>. Πρόκειται για ένα μηχανισμό που στοχεύει στη συνεχή παρατήρηση των Κοινωνικών Επιχειρήσεων της Περιορισμένης Ευθύνης, από την έρευνα πεδίου.

Εντός της ομάδας των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών υπάρχουν και η **Πανελλήνια Ομοσπονδία των Κοινωνικών Συνεταιρισμών**<sup>6</sup> και το **Ινστιτούτο Κοινωνικής Οικονομίας**<sup>7</sup>, το οποίο προσφέρει σύγχρονη και ευέλικτη υποστήριξη και συμβουλευτική, έχοντας πρωταγωνιστήσει σε ποικίλες και καινοτόμες υπηρεσίες του έργου της κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Παρέχει υποστήριξη, συμβουλευτική, δημιουργικές ιδέες και πρακτική κατάρτιση σε νέους επιχειρηματίες. Επιπλέον υπάρχει η **ΜΚΟ Ashoka - Ελλάς**, που αντιπροσωπεύει ένα ευρωπαϊκό δίκτυο για την προώθηση της κοινωνικής επιχείρησης, ως λύση για τα γενικά κοινωνικά προβλήματα.

Επιπλέον, υπάρχει η **Αναπτυξιακή Σύμπραξη «Μπουκί»** για την υποστήριξη των ανέργων Ρομά της Περιφέρειας Θεσσαλίας, έναν οργανισμό ανάπτυξης που εστιάζει στην υποστήριξη και συμβουλευτική ανέργων Ρομά στον τομέα της ανακύκλωσης, βοηθώντας τους να αναπτύξουν μια κοινωνική επιχείρηση.

Τέλος, υπάρχει η **Πράσινη Πολιτεία**<sup>8</sup>, ένα έργο του Πανελληνίου Συλλόγου των Ρομά που έχει ως στόχο την προώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στα δυτικά προάστια της Αττικής, ιδιαίτερα στον κλάδο των «πράσινων επαγγελμάτων» στο δευτερογενή τομέα, ο οποίος αποτελεί έναν από τους πιο δυναμικούς τομείς της περιοχής.

---

<sup>3</sup> <http://www.koispe.gr/>

<sup>4</sup> <http://www.keko.gr/el/Pages/Default.aspx>

<sup>5</sup> <http://www.ekke.gr/index.php>

<sup>6</sup> <http://pokoispe.gr/>

<sup>7</sup> <http://www.koinsep.gr/>

<sup>8</sup> <http://www.prasinipoliteia.gr/>

## ΘΕΣΜΙΚΕΣ ΜΟΝΑΔΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΥΠΕΥΘΥΝΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΙΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΡΟΜΑ

Επιπλέον, υπάρχουν ορισμένες κοινωνικές θεσμικές μονάδες οι οποίες προσφέρουν κάποια υποστήριξη για να δημιουργήσουν επιχειρηματικές πρωτοβουλίες, ιδίως στο πλαίσιο των κοινοτήτων των Ρομά. Αυτού του είδους η υποστήριξη περιλαμβάνει μεταξύ άλλων τις επιδοτήσεις, επιχορηγήσεις, συντάξεις.

**ΚΛΙΜΑΚΑ<sup>9</sup> - φορέας ανάπτυξης του ανθρωπίνου και κοινωνικού κεφαλαίου για την αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού.** Αναπτύσσει πολύπλευρη δράση για την καταπολέμηση των γενικών αιτιών και τις επιπτώσεις του κοινωνικού αποκλεισμού. Σχεδιάζει και υλοποιεί βιώσιμα έργα στον τομέα της υγείας, της ευημερίας, της απασχόλησης και της οικονομικής ανάπτυξης στην οποία οι αποκλεισμένοι πληθυσμοί συμμετέχουν ενεργά και όχι μόνο ως αποδέκτες των υπηρεσιών που προσφέρονται.

Επιπλέον, **Κοιν.Σ.Επ. - Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση<sup>10</sup>** είναι μια οργάνωση που ασχολείται με την κοινωνική επιχειρηματικότητα που παρέχει επιδοτήσεις. Ομοίως, το Ινστιτούτο Ανάπτυξης Επιχειρηματικότητας προσφέρει επιδοτήσεις, συντάξεις και επιχορηγήσεις για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας και την ανάπτυξη έρευνας στον τομέα της επιχειρηματικότητας.

Το **Ινστιτούτο Ανάπτυξης της Απασχόλησης (πρώην Ινστιτούτο Ανάπτυξης Θεσσαλίας)<sup>11</sup>** παρεμβαίνει στην αγορά εργασίας και την κοινωνική ένταξη των ευάλωτων ομάδων για να τους βοηθήσει να επανενταχθούν στην απασχόληση και την επιχειρηματικότητα. Συγκεκριμένα, δράσεις που αποσκοπούν στην προώθηση της απασχόλησης των ευπαθών κοινωνικών ομάδων με την τοποθέτηση τους σε θέσεις εργασίας και δημιουργία νέων επιχειρήσεων και κοινωνική επιχειρηματικότητα.

Η **Επιστημονική Εταιρεία για την Κοινωνική Συνοχή και Ανάπτυξη<sup>12</sup>** στηρίζει ενεργά την προώθηση της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και την ενίσχυση της τοπικής κοινωνικής ανάπτυξης ως προνομιακό πεδίο για την ένταξη και ενεργοποίηση των ευάλωτων ομάδων στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη και την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού.

Η **Ε.Κ.ΠΟ.Σ.Π.Ο. ΝΟΣΤΟΣ - Εταιρεία Κοινωνικής και Πολιτιστικής Στήριξης Παλιννοστούντων Ομογενών «Νόστος»<sup>13</sup>** είναι ένα ενεργό οργάνωση για την υποστήριξη της κοινωνικής και εργασιακής ένταξης των ατόμων αυτών αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην προσπάθειά τους να ενσωματώσουν την κοινωνική δομή και να εισέλθουν στην αγορά εργασίας. Για το σκοπό

---

<sup>9</sup> <http://www.klimaka.org.gr/js/>

<sup>10</sup> <http://koinsep.org/>

<sup>11</sup> <https://www.udemy.com/user/institouto-anaptuxes-apaskholeses/>

<sup>12</sup> <http://epeksa.fabulous.gr/>

<sup>13</sup> <http://www.nostos.org.gr/>

αυτό παρέχει υπηρεσίες και ασκεί δραστηριότητες κοινωνικού και εκπαιδευτικού χαρακτήρα.

Η **PROJECT A.E** εστιάζει στη μελέτη και εφαρμογή των υποστηρικτικών μέτρων συμβουλευτικής, κατάρτισης και τεχνικής υποστήριξης των ανέργων Ρομά που διαμένουν σε οποιαδήποτε από την περιοχή της Θεσσαλίας, προκειμένου να αναπτύξουν επαγγελματική δραστηριότητα στον τομέα της ανακύκλωσης, με τη δημιουργία κοινωνικών επιχειρήσεων.

Η **ΟικοΚοινωνία-ΜΚΟ**<sup>14</sup> Πρωτοβουλία για την Κοινωνική Κατοικία και την Υποστήριξη της Κοινωνικής Ένταξης των Τσιγγάνων Πολιτών, προσφέρει επιχορηγήσεις και υλοποιεί δράσεις για την προώθηση της απασχόλησης των ατόμων που ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες Ρομά. Ομοίως, η **Industry Disruptors-Game Changers (ID-GC)**<sup>15</sup> θεσπίζει αποτελεσματικές εταιρικές σχέσεις για τους επιχειρηματίες και τις νεοσύστατες επιχειρήσεις, με στόχο να αξιοποιήσουν τις δυνατότητές τους, φέρνοντας μαζί το ταλέντο, τη γνώση, την καθοδήγηση, την εκπαίδευση, τη χρηματοδότηση και τη δικτύωση.

## ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΡΟΜΑ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Οι Ρομά στην Ελλάδα ζουν διάσπαρτοι σε ολόκληρη την επικράτεια της χώρας, κυρίως στα προάστια. Τα κυριότερα κέντρα διαβίωσης των Ρομά στην Ελλάδα είναι η Αγία Βαρβάρα, που έχει μια πολύ επιτυχημένη κοινότητα των Ρομά και των Άνω Λιοσίων, όπου οι συνθήκες είναι λιγότερο καλές. Οι Ρομά διατηρούν σε μεγάλο βαθμό τα δικά τους ήθη και έθιμα. Παρά το γεγονός ότι ένας μεγάλος αριθμός Ρομά έχει υιοθετήσει μια καθιστική ζωή και ένα αστικό τρόπο ζωής, εξακολουθούν να υπάρχουν οικισμοί σε ορισμένες περιοχές. Οι νομάδες στους οικισμούς συχνά διαφοροποιούνται από τον υπόλοιπο πληθυσμό. Αριθμούν 200.000, σύμφωνα με την ελληνική κυβέρνηση. Ως αποτέλεσμα της εγκατάλειψης από το κράτος, μεταξύ άλλων παραγόντων, οι κοινότητες των Ρομά στην Ελλάδα αντιμετωπίζουν πολλά προβλήματα συμπεριλαμβανομένων των υψηλών περιπτώσεων παιδικής εργασίας και κακοποίησης, χαμηλή σχολική φοίτηση, διακρίσεις από την αστυνομία και διακίνηση ναρκωτικών.

Το κύριο πρόβλημα των Ρομά είναι η ενσωμάτωση και ένταξη τους σε μια κοινωνικο-οικονομική πραγματικότητα συνεχώς εξελισσόμενη σε μια ταχεία ανάπτυξη και ως εκ τούτου σε μεγάλο βαθμό άγνωστη σε αυτούς. Αντιμετωπίζουν πολλές δυσκολίες όχι μόνο στην εύρεση εργασίας, αλλά και στην κοινωνική τους ζωή, η οποία συμβάλλει στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική απομόνωση. Οι περισσότεροι από αυτούς είναι αναλφάβητοι ή με λίγη γνώση της ελληνικής γραφής και ανάγνωσης και έχουν άγνοια σχετικά με τις διάφορες κυβερνητικές υπηρεσίες, λόγω της έλλειψης επαρκούς πληροφόρησης και έλλειψη εμπιστοσύνης. Ένα άλλο γεγονός είναι η μη αποδοχή της ελληνικής κοινωνίας και του τοπικού πληθυσμού. Η εγκατάστασή τους σε μειονεκτικές περιοχές με λίγες ή καθόλου

---

<sup>14</sup> <http://www.oikokoinonia.gr/>

<sup>15</sup> <http://industrydisruptors.org/>

παροχές (φως, νερό, τηλέφωνο) ενισχύει την τάση για απομόνωσή τους από την κοινωνική ζωή και τους μηχανισμούς περιθωριοποίησης.

Όσον αφορά την απασχόληση, μερικοί από αυτούς εργάζονται, κυρίως εποχιακά είτε ως πλανόδιοι πωλητές. Ωστόσο, θα ήθελαν πιο μόνιμη και σταθερή απασχόληση, αλλά όχι ως ιδιοκτήτες επιχειρήσεων, αλλά ως εργαζόμενοι. Αυτό αποδεικνύει την ανασφάλεια και ίσως την έλλειψη της διοίκησης ή τις δεξιότητες που θα τους κάνει να είναι σε θέση να αναλάβουν επιχειρηματικές δραστηριότητες. Οι κύριοι τομείς ενδιαφέροντος για την απασχόληση είναι η αγροτική απασχόληση, ο τουρισμός και η ανακύκλωση αποβλήτων.

Ως έχει ως αποτέλεσμα, οι βασικοί τομείς που η κοινότητα των Ρομά αντιμετωπίζει πολλά προβλήματα είναι η στέγαση, η απασχόληση, η υγεία και η εκπαίδευση. Η ελληνική κυβέρνηση έχει αναπτύξει ένα εθνικό πλαίσιο με βασική μέριμνα τα προβλήματα της κοινότητας των Ρομά, η οποία παρουσιάζει όλες τις δράσεις και τις προτεραιότητες που πρέπει να γίνουν, προκειμένου να προωθηθεί η ένταξη των Ρομά. Οι δράσεις που υποστηρίζονται από το εθνικό πλαίσιο αποσκοπούν στα ακόλουθα: να εξασφαλιστεί η ορθή στέγαση, να αναπτυχθεί ένα δίκτυο κοινωνικής παρέμβασης στην εκπαίδευση, την απασχόληση και την υγεία και να αναπτυχθεί ο κοινωνικός διάλογος και η ευαισθητοποίηση μέσω της ενσωμάτωσης των Ρομά και την κοινωνική απελευθέρωση τους.

Η κοινωνική οικονομία μπορεί να αναγνωριστεί ως εργαλείο κοινωνικής ένταξης για μια ομάδα, ως ευάλωτη, για την εισαγωγή της στην αγορά εργασίας, όπως στην περίπτωση των Ρομά. Η ανάπτυξη των κοινωνικών επιχειρήσεων θα μπορούσε να δημιουργήσει ένα δίκτυο επαγγελματιών που θα αναπτύξει περαιτέρω την ιδέα μεταξύ των ομάδων Ρομά, για την κοινωνική ένταξη και την ισότητα των ευκαιριών, ιδιαίτερα για τις γυναίκες Ρομά, αλλά και τους νέους Ρομά, τις τοπικές και εθνικές ιδιοκτησίες.

Η κοινωνική επιχειρηματικότητα μπορεί να είναι μια λύση για τα προβλήματα των Ρομά, για πολλούς λόγους. Πρώτα απ' όλα, επιτρέπει την πρόσληψη των ανθρώπων σε καταστάσεις κινδύνου και, ως αποτέλεσμα επιλύει κάποιες από τις υπάρχουσες ανάγκες της κοινότητας. Επιπλέον, διευκολύνει την κατάρτιση στην εργασία, αυξάνοντας έτσι το επίπεδο προσόντων και εκπαίδευσης, ενώ ταυτόχρονα μπορεί να φέρει πίσω τις παραδοσιακές τέχνες. Τέλος, προωθεί την αλληλεγγύη και οδηγεί στη βελτίωση των σχέσεων μεταξύ των μελών της κοινότητας. Η κοινωνική Οικονομία θα μπορούσε να εκπροσωπείται ως μέθοδος αυτοβοήθειας, για τους ευπαθείς πληθυσμούς, και ακόμη περισσότερο για την κοινότητα των Ρομά.

Ο κύριος παράγοντας που θα μπορούσε να συμβάλει στην προώθηση της κοινωνικής οικονομίας σε κοινότητες των Ρομά είναι η ανάγκη για κοινωνική αλλαγή, για την ένταξη και αποδοχή του πολιτισμού τους. Τα περισσότερα από τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι Ρομά, μπορούν να βρουν λύση στην εφαρμογή καινοτόμων προσεγγίσεων που μπορεί να πάρει τη μορφή μιας κοινωνικής επιχείρησης.

Η ανάπτυξη του κοινωνικού επιχειρηματία στην κοινότητα των Ρομά θα παράσχει ευκαιρίες για την απόκτηση δεξιοτήτων και προσόντων που θα προωθήσει την ένταξή τους στην ελληνική κοινωνία. Θα είναι ένα κίνητρο για να εισέλθουν στην εκπαίδευση και στην επαγγελματική κατάρτιση, ώστε να έχουν την ευκαιρία να αποδείξουν ότι μπορούν να κάνουν περισσότερα πράγματα από ό,τι αποκαλύπτει η ποιότητα της ζωής τους, και να κερδίσουν το σεβασμό των άλλων κοινωνικών τάξεων.

# ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΛΥΣΕΙΣ ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΙΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΡΟΜΑ

## Στόχοι των συνεντεύξεων

Ο σκοπός αυτού του κεφαλαίου είναι να παρουσιάσει τις προκλήσεις και τις λύσεις στον τομέα της κοινωνικής επιχειρηματικότητας των κοινοτήτων των Ρομά. Πιο συγκεκριμένα, τα κύρια ζητήματα που εντοπίζονται είναι τα εξής:

- Τα σημαντικότερα προβλήματα στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας σε σχέση με τις κοινότητες των Ρομά,
- Οι λόγοι που απαγορεύουν την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας στις κοινότητες των Ρομά,
- Οι εσωτερικοί και εξωτερικοί παράγοντες των κοινοτήτων των Ρομά που επηρεάζουν την ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας,
- Οι πιθανές λύσεις που θα προωθήσουν την κοινωνική οικονομία εντός των κοινοτήτων των Ρομά.

Πραγματοποιήθηκε μια σειρά από συνεντεύξεις με ένα ευρύ φάσμα ομάδων ενδιαφερομένων, προκειμένου να διερευνηθούν ευρέως τα παραπάνω θέματα και να καταγραφούν προτάσεις και καλές πρακτικές για την προώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας των Ρομά. Όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη που συμμετείχα στις συνεντεύξεις εξέφρασαν ιδέες και διάφορες απόψεις για το πώς αντιλαμβάνονται την κοινωνική οικονομία και τις δυνατότητες για την προώθηση των κοινοτήτων των Ρομά.

## Το προφίλ των ερωτηθέντων

Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν χωριστά και σε ομάδες. Συγκεκριμένα, υπήρχαν 2 ατομικές και 2 ομαδικές συνεντεύξεις.

Δύο ατομικές συνεντεύξεις με ενδιαφερόμενα μέρη από τη δημόσια διοίκηση πραγματοποιήθηκαν στις 19/5/2016 και 27/5/2016. Η κα Χριστίνα Χαλλιπούλου εργάζεται στο Υπουργείο Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης και ασχολείται ενεργά με το σχεδιασμό της κοινωνικής πολιτικής. Έχοντας καταγωγή Ρομά, η κοινωνική συνοχή αποτελεί προτεραιότητα για την ίδια, και για το λόγο αυτό, θεωρεί το έργο SERCO ως πρόκληση. Η κα Ελένη Κοντονάσιου εργάζεται στο Υπουργείο Εργασίας, κοινωνικής ασφάλισης και κοινωνικής πρόνοιας. Είναι επικεφαλής του τμήματος συντονισμού, παρακολούθησης και αξιολόγησης των πολιτικών για την κοινωνική οικονομία και η ίδια συμμετέχει στις δράσεις και τις εθνικές υπηρεσίες που σχετίζονται με την κοινωνική προστασία των ευάλωτων πληθυσμών, συμπεριλαμβανομένων των Ρομά.

Εκτός από τα παραπάνω, μια συνέντευξη πραγματοποιήθηκε με την κα Βασιλική Τσεκούρα, διευθύντρια εκπαίδευσης του ΚΕΚ ΔΑΦΝΗ. Το ΚΕΚ ΔΑΦΝΗ συντόνισε ένα έργο μεγάλης κλίμακας για μία κοινότητα Ρομά που κατοικεί στην περιοχή της Δυτικής Αχαΐας Πελοποννήσου, με την υποστήριξη και άλλων σχετικών υπηρεσιών του Δήμου Πατρέων. Το έργο αυτό είχε ως σκοπό την εκπαίδευση της τοπικής κοινότητας των Ρομά στην κοινωνική επιχειρηματικότητα και στο χώρο της ανακύκλωσης, προκειμένου να δημιουργηθεί και να



λειτουργήσει μια κοινωνική επιχείρηση ανακύκλωσης. Το ΚΕΚ ΔΑΦΝΗ έχει σχετική εμπειρία από άλλα εθνικά και ευρωπαϊκά προγράμματα με στόχο την ένταξη των κοινωνικά ευάλωτων ομάδων, συμπεριλαμβανομένων των Ρομά.

Η 1η ομαδική συνέντευξη πραγματοποιήθηκε στις 07/06/2016 με τη συμμετοχή αντιπροσώπων Ρομά και οργανώσεις που επικεντρώνονται στην κοινωνική ένταξη των Ρομά. Οι τέσσερις ερωτηθέντες είναι όλοι τους μέλη του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Αλληλεγγύης για τους Ρομά (ΜΚΟ) μια διεθνή, μη κυβερνητική οργάνωση που έχει ως στόχο την καταπολέμηση της φτώχειας και της αδικίας στις κοινότητες των Ρομά, προωθώντας έτσι την κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη τους. Ο κ. Δημήτρης Λιακόπουλος είναι ο πρόεδρος της ΕΟΑΡ και υπέρμαχος των δικαιωμάτων των Ρομά. Παρόντες ήταν επίσης και άλλα μέλη της ΕΟΑΡ: κος Ελευθέριος Τσιτσίκος, Ευάγγελος Σαΐνης και ο κ. Νικόλαος Στρατογιάννης. Κάθε ένα από τα τρία μέλη έχουν δημιουργήσει δικούς τους ανεπίσημους φορείς για την προώθηση των δικαιωμάτων των Ρομά. Επιπλέον όλοι έχουν καταγωγή Ρομά με εξαίρεση τον κ. Στρατογιάννη και είναι εξοικειωμένοι με τα προβλήματα και τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι Ρομά, ειδικά όταν σχετίζονται με την ένταξή τους στην ελληνική κοινωνία.

Η 2η ομαδική συνέντευξη πραγματοποιήθηκε στο 14/6/2016 με τη συμμετοχή του κ Πάντζου Βασίλειος, Πρόεδρος και Μπατζαλή Αντωνίου, υπεύθυνο τύπου της Πανελλήνιας Ομοσπονδίας Συλλόγων Ελλήνων Ρομ ΠΑΝ.Ο.Σ.Ε.Ρ. Η ΠΑΝΟΣΕΡ έχει ως στόχο να φέρει πιο κοντά τις διάφορες ομάδες των Ρομά σε όλη την Ελλάδα, να συστήσει επιστημονικές επιτροπές για τη διερεύνηση και την παροχή λύσεων στα προβλήματα των κοινοτήτων Ρομά, καθώς και την προώθηση των δικαιωμάτων και παραπόνων τους στο ελληνικό κράτος. Παρών στη 2η συνάντηση ήταν επίσης ο κ Αθανασόπουλος Απόστολος ένας έμπειρος κοινωνικός διαμεσολαβητής, πιστοποιημένος από τις ελληνικές αρχές.

Όλες οι συνεντεύξεις είχαν την ίδια δομή, όμως, κάθε απάντηση έχει αντιμετωπιστεί από διαφορετική σκοπιά, ανάλογα με την εμπειρία και τη θέση των ομιλητών.

## Προκλήσεις και λύσεις

### Α) Δημόσια Διοίκηση

Μια μεγάλη πρόκληση για την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας εντός των ελληνικών κοινοτήτων Ρομά είναι η υιοθέτηση μιας συγκεκριμένης πολιτικής γραμμής που θα ωφελήσει τους Ρομά. Το μοντέλο της κοινωνικής οικονομίας δεν είναι πολύ διαδεδομένο στην Ελλάδα και στις κοινότητες Ρομά, και αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι απαιτείται μεγάλος αριθμός διαδικασιών και ενεργειών για τη δημιουργία μιας κοινωνικής επιχείρησης. Αυτή η γραφειοκρατία δημιουργεί πολλές δυσκολίες για οποιονδήποτε ενδιαφέρεται να δημιουργήσει μια κοινωνική επιχείρηση.

Μερικά από τα κύρια θέματα, έχουν να κάνουν με την οργάνωση μιας κοινωνικής επιχείρησης (ψηφοφορία, πρακτικά, κ.λπ.) και σε γενικές γραμμές πώς να λειτουργούν μέσα σε ένα θεσμικό πλαίσιο, το οποίο δεν είναι κάτι δεδομένο για τους Ρομά. Αυτό συμβαίνει λόγω των ιδιαίτερων πολιτιστικών χαρακτηριστικών τους, τα οποία κάποιες φορές δεν τους επιτρέπουν να ανταποκριθούν στα στενά πλαίσια που καθορίζονται από τη δημόσια διοίκηση. Η πρόκληση σε αυτό το σημείο είναι να αξιοποιηθεί η παράδοση συνεργασίας και αλληλεγγύης που τους χαρακτηρίζει.

Οι δυσκολίες συναλλαγής με τις δημόσιες αρχές είναι επίσης μια μεγάλη πρόκληση για τη δημιουργία μιας κοινωνικής επιχείρησης. Το διοικητικό προσωπικό δεν είναι πάντα διατεθειμένο να κατανοήσει πλήρως τις ιδιαιτερότητες των Ρομά. Αυτό μπορεί να συμβαίνει γιατί δεν είναι κατάλληλα εκπαιδευμένο για να προσεγγίσει πληθυσμιακές ομάδες με ειδικά χαρακτηριστικά και να κατανοήσουν πλήρως τις απαιτήσεις τους. Από τη μεριά τους οι Ρομά, πολύ συχνά δεν έχουν την εμπειρία για να ολοκληρώσουν μια γραφειοκρατική συναλλαγή έτσι ώστε να εξυπηρετηθούν αντίστοιχα. Τα υψηλά ποσοστά αναλφαριθμητισμού στις κοινότητες Ρομά, επηρεάζουν αρνητικά την ανάπτυξη μιας κοινωνικής επιχείρησης. Η κατάρτιση των ενδιαφερομένων φορέων είναι μια βιώσιμη λύση, γιατί από τη μία πλευρά, θα αυξήσει την ευαισθητοποίηση του διοικητικού προσωπικού και από την άλλη πλευρά οι Ρομά θα μάθουν πώς να πραγματοποιούν συναλλαγές με το δημόσιο τομέα.

Μια άλλη πρόκληση είναι η ανάπτυξη ενός ξεκάθαρα και βιώσιμου επιχειρηματικού σχεδίου. Η λήψη κρατικών επιχορηγήσεων δεν είναι αρκετή από μόνη της, όταν δεν υπάρχει ένα σαφές σχέδιο δράσης.

Το γεγονός ότι οι Ρομά είναι πιο εξοικειωμένοι με μερικά επαγγέλματα που σχετίζονται με τη φύση της κοινωνικής οικονομίας, όπως οι παραδοσιακές τέχνες, η ανακύκλωση, το εμπόριο, μπορεί να αποτελέσει συγκριτικό πλεονέκτημα για τη δημιουργία μιας κοινωνικής επιχείρησης. Η κα Κοντανάσιου πρότεινε ότι "αν οι Ρομά γνώριζαν τα οφέλη της κοινωνικής επιχείρησης και τη συμβολή της στην κοινότητα, θα συμμετείχαν πιο ενεργά για να καταστεί επιτυχής". Ως εκ τούτου, είναι πολύ σημαντικό να πραγματοποιηθεί κατάρτιση των Ρομά στις βαθύτερες έννοιες της κοινωνικής επιχείρησης και της κοινωνικής οικονομίας, έτσι ώστε να εμπλακούν πιο ενεργά.

Επιπλέον, η κα Χαλιλοπούλου, αναφέρθηκε στην ηλικιακή ομάδα των Ρομά που θα ωφεληθεί περισσότερο από την ίδρυση κοινωνικών επιχειρήσεων. "18-35, είναι η καλύτερη ηλικία για τους Ρομά για να διεκδικήσουν την κοινωνική τους ένταξη και να εξασφαλίσουν ένα σταθερό περιβάλλον εργασίας".

Ορισμένες από τις βιώσιμες λύσεις που προτείνονται από τους φορείς δημόσιας διοίκησης συνοψίζονται παρακάτω:

- Να αναπτυχθεί ένας μηχανισμός σε κρατικό επίπεδο, που να είναι σε θέση να υποστηρίξει αυτή τη μορφή κοινωνικής επιχειρηματικότητας,
- Να υπάρξει συνεργασία με την τοπική αυτοδιοίκηση για την ανάπτυξη ενός μηχανισμού παρακολούθησης. Η συμβολή της τοπικής αυτοδιοίκησης είναι απαραίτητη, προκειμένου να εντοπίσει τους ανθρώπους που θα είναι σε θέση να συμμετέχουν άμεσα σε ένα πρόγραμμα κοινωνικής οικονομίας,
- Εκπαίδευση των δύο ενδιαφερομένων μερών – των Ρομά και των διοικητικών αρχών - σε σχέση με τη συναλλαγές στις δημόσιες υπηρεσίες,
- Δραστηριότητες ευαισθητοποίησης σχετικά με την κοινωνική επιχειρηματικότητα σε κοινότητες Ρομά. Η κα Κοντανάσιου πρότεινε την καθιέρωση ενός ειδικού μαθήματος στην Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης, σχετικά με την προσέγγιση ευάλωτων κοινωνικών ομάδων.
- Ανάπτυξη ενός εγχειριδίου, ενός εύχρηστου οδηγού για τις δημόσιες υπηρεσίες και τους Ρομά, για να διευκολυνθούν οι συναλλαγές και από τις δύο πλευρές.

Επίσης έγινε αναφορά στις Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις ως καλές πρακτικές της κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Μερικές από αυτές τις επιχειρήσεις περιλαμβάνουν υπηρεσίες καθαρισμού και μετεγκατάστασης, κατασκευή καθισμάτων, παραδοσιακά ελληνικά προϊόντα, κ.λπ.

Β) ΜΚΟ που σχετίζονται με την κοινωνική ένταξη των Ρομά

1<sup>η</sup> Ομαδική συνέντευξη 7.6.2016:

Μία από τις μεγαλύτερες προκλήσεις για τον εγκλιματισμό της κοινότητας των Ρομά στην κοινωνική επιχειρηματικότητα είναι ότι γνωρίζουν ελάχιστα την έννοια. Αρχικά εξηγήσαμε και περιγράψαμε στους παρευρισκόμενους τα διάφορα είδη κοινωνικών επιχειρήσεων (ΚΕ), που μπορούν να δημιουργηθούν στην Ελλάδα. Τα μέλη του ΕΟΑΡ διαπίστωσαν ότι υπάρχουν πολλά πλεονεκτήματα σε σύγκριση με άλλους τύπους επιχειρήσεων, ιδίως δεδομένης του κοινωνικού τους χαρακτήρα. Ο κος Λιακόπουλος πρόσθεσε ότι θα ήταν ανοικτοί στο ενδεχόμενο δημιουργίας μιας ΚΕ στον τομέα της ανακύκλωσης. Το βασικό εμπόδιο κατά τη γνώμη τους, θα είναι η άντληση ενός αρχικού κεφαλαίου για τους πρώτους μήνες λειτουργίας της ΚΕ.

Επιπλέον, η επικοινωνία με τις κρατικές και τοπικές αρχές για την διεκπεραίωση τυπικών διαδικασιών είναι μια συνεχής πρόκληση για την κοινότητα των Ρομά. Οι ίδιοι θεωρούν ότι θα αντιμετώπιζαν παρόμοια εμπόδια και για τη σύσταση μιας ΚΕ. Το SERCo προτείνει τη διαμεσολάβηση ως λύση για την συγκεκριμένη πρόκληση. Η εμπειρία των μελών του ΕΟΑΡ με τους διαμεσολαβητές είναι ανάμεικτη. Μπορεί να είναι χρήσιμοι στο να επικοινωνούν και να λύνουν προβλήματα με τις κρατικές και τοπικές αρχές. Ωστόσο, μερικές φορές δεν μπορούν να κατανοήσουν τον πολιτισμό και την ιδιοσυγκρασία των Ρομά, και ως εκ τούτου συχνά δεν μπορούν να τους εκπροσωπήσουν κατάλληλα στις δημόσιες και τοπικές αρχές. Σε εκείνο το σημείο της συζήτησης ρωτήσαμε εάν θα βοηθούσε οι διαμεσολαβητές να έχουν καταγωγή Ρομά: Όλα τα μέλη του ΕΟΑΡ συμφώνησαν ότι είναι μια πολύ καλή ιδέα και θα μπορούσε να κάνει τη διαμεσολάβηση πιο αποτελεσματική για τη σύσταση μιας ΚΕ, καθώς και την επικοινωνία με τις κρατικές υπηρεσίες εν γένει.

Τα μέλη του ΕΟΑΡ πιστεύουν ακράδαντα ότι οι Ρομά δεν μπορούν να βγουν από το φαύλο κύκλο του κοινωνικού αποκλεισμού και της οικονομικής ύφεσης εξαιτίας εξωγενών παραγόντων που με τη σειρά τους επηρεάζουν μακροπρόθεσμα τις δυνατότητες ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας εντός της κοινότητάς τους. Οι πιο σημαντικοί εξωγενείς παράγοντες που ανέφεραν είναι:

- Η αδυναμία του κράτους να εφαρμόσει αποτελεσματικά μέτρα για την κοινωνική και οικονομική ένταξη των Ρομά
- Ο ρατσισμός, οι διακρίσεις και οι προκαταλήψεις σε βάρος των Ρομά, που είναι διάχυτη σε όλα τα επίπεδα του κράτους, συμπεριλαμβανομένης της υγείας και της εκπαίδευσης, καθώς και στην ελληνική κοινωνία στο σύνολό της.
- π.χ. - Στερούνται συστηματικά εξυπηρέτηση από τις δημόσιες αρχές ή την λαμβάνουν με μεγάλη καθυστέρηση
- Τα παιδιά των Ρομά διαχωρίζονται πολύ συχνά στα σχολεία.

Το γενικό συμπέρασμα της συζήτησης ήταν ότι η κοινωνική οικονομία θα μπορούσε να λειτουργήσει στις κοινότητες Ρομά υπό τις κατάλληλες συνθήκες και σε συνδυασμό με επαγγέλματα, στα οποία η πλειοψηφία των Ρομά διαθέτουν ήδη υψηλό βαθμό επάρκειας. Πρότειναν την ανακύκλωση, τις παραδοσιακές τέχνες, την μαναβική και τη λιανική πώληση ρουχισμού ως τέσσερις επαγγελματικούς τομείς με πολλές δυνατότητες για τη δημιουργία ΚΕ στις κοινότητες Ρομά.

2η Ομαδική συνέντευξη 14/6/2016:

Κος Πάτζος: Η εφαρμογή στην Ελλάδα, του σχετικού ευρωπαϊκού νομικού πλαισίου και των διατάξεων που διέπουν τα δικαιώματα των Ρομά, καθώς και η χρηματοδότηση για την κοινωνική και οικονομική τους ένταξη υστερεί. Η Ελλάδα έχει πολύ δρόμο για να φτάσει στο ίδιο επίπεδο με την υπόλοιπη Ευρώπη σε αυτή την πτυχή και αυτό επηρεάζει αρνητικά την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας εντός των κοινοτήτων Ρομά. Η πλειοψηφία των αποφάσεων που αφορούν τους Ρομά, λαμβάνονται χωρίς την εκπροσώπηση τους στις σχετικές διαδικασίες.

Ο κ. Αθανασόπουλος: Δεν υπάρχει επαρκής πληροφόρηση για την κοινωνική οικονομία στις κοινότητες Ρομά. Οι χρηματοδοτήσεις για συναφή έργα με στόχο τους Ρομά και άλλες ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, δεν καταλήγουν ουσιαστικά σε αυτούς και έτσι δεν υπάρχουν και τα ανάλογα μακροπρόθεσμα αποτελέσματα. Οι κρατικές και τοπικές αρχές χρησιμοποιούν αυτά κεφάλαια για να αντιμετωπίσουν τις δικές τους ανάγκες και όχι αυτές των κοινοτήτων για τις οποίες προορίζονται.

Ο κ. Αθανασόπουλος: Η ΠΑΝΟΣΕΡ ως ομοσπονδία, πιστεύει ότι η διαμεσολάβηση μπορεί να βοηθήσει τους Ρομά να βγουν από τον κοινωνικό και οικονομικό αποκλεισμό. Κατ' επέκταση η διαμεσολάβηση είναι ένα χρήσιμο εργαλείο για την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας στο εσωτερικό των κοινοτήτων Ρομά. Ωστόσο, οι διαμεσολαβητές δεν θα πρέπει να εξαντλούν τις ευθύνες τους με την εξυπηρέτηση των αναγκών, συγκεκριμένων καταυλισμών Ρομά, αλλά θα πρέπει να προσπαθούν να περάσουν τις γνώσεις και την εμπειρία τους στις κοινότητες Ρομά γενικότερα.

Ένας αποτελεσματικός τρόπος για να διαδώσει τις αρχές της διαμεσολάβησης στις κοινότητες Ρομά είναι μέσω ενώσεων Ρομά και άλλων μεγαλύτερων οργανισμών όπως η ΠΑΝΟΣΕΡ για παράδειγμα, που είναι μια ομοσπονδία που έχει ως στόχο να συμπεριλάβει όλες τις διαθέσιμες ομάδες Ρομά στην Ελλάδα. Με τον τρόπο αυτό θα λειτουργήσει ως δίαυλος για την εκπαίδευση των Ρομά στον τομέα της διαμεσολάβησης. Με αυτή την έννοια το SERCO μπορεί να δράσει συμπληρωματικά και να υποστηρίξει αυτήν την κίνηση στο πλαίσιο της κοινωνικής οικονομίας. Οι διαμεσολαβητές θα πρέπει να έχουν καταγωγή Ρομά ώστε να μπορούν να κατανοήσουν και να ανταποκρίνεται καλύτερα στις ανάγκες των κοινοτήτων Ρομά.

Οι μεγαλύτερες ενώσεις των Ρομά και των ομοσπονδιών, όπως η ΠΑΝΟΣΕΡ μπορούν να αναλάβουν δράση σε πανελλήνια κλίμακα και να υποστηρίξουν τους Ρομά πιο αποτελεσματικά. Ένα παράδειγμα θα μπορούσε να είναι ότι η ΠΑΝΟΣΕΡ θα μπορούσε να συγκεντρώσει ένα μεγάλο αριθμό πλανόδιων πωλητών και να βοηθηθούν στην έκδοση αδειών για την εκτέλεση του εμπορίου τους νόμιμα και χωρίς παρέμβαση από την αστυνομία. Αυτό θα μπορούσε να γίνει με τη μετάβαση απευθείας σε κεντρικές ή περιφερειακές αρχές και να αντιπροσωπεύσει μεγαλύτερες ομάδες αιτούντων. Οι κοινωνικές

επιχειρήσεις μπορεί να συσταθούν για να βοηθήσουν τις κοινότητες Ρομά να εξασκούν τα επαγγέλματά τους πιο αποτελεσματικά και οργανωμένα αλλά και με διαφάνεια.

Πως θα μπορούσε να συνδεθεί η κοινωνική οικονομία με τα ενδιαφέροντα των Ρομά:

- Εβδομαδιαία παζάρια ή / και το Σαββατοκύριακο
- Μουσική και σύνθεση (το ποσοστό της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου των παιδιών Ρομά από τα μουσικά σχολεία είναι κοντά στο μηδέν σε σύγκριση με τα συμβατικά σχολεία)

Ατομική συνέντευξη με την Διευθύντρια Εκπαίδευσης του ΚΕΚ ΔΑΦΝΗ 28/6/2016:

Η κα. Τσεκούρα υποστήριξε ότι η κοινωνική οικονομία προϋποθέτει:

Νοοτροπία συνεργασίας: Οι κοινότητες Ρομά όμως είναι στην πλειοψηφία τους αυστηρά πατριαρχικές στην ηγεσία και στο διοικητικό τους καθεστώς.

- Οργανωτικά μοντέλα που βασίζονται στη διαφάνεια, την ισότητα και τα δημοκρατικά πρότυπα παρά στις αυστηρές ιεραρχίες: Οι Ρομά πολύ συχνά αλληλοσυγκρούονται και έτσι παράγονται ελλείμματα αμοιβαίας εμπιστοσύνης. Υπάρχει μια διαρκή πάλη για την εξουσία και την πρωτοκαθεδρία.
- Χρηματοδότηση από χορηγούς ή άλλες πηγές στο στάδιο της προετοιμασίας και επαρκές σχέδιο δράσης: Η μεγάλη πλειοψηφία των Ρομά είναι αναλφάβητοι, αν και είναι ικανοί ομιλητές, επικοινωνιακοί και δραστήριοι διαμεσολαβητές. Λόγω του ελλείμματος παιδείας δεν είναι δυνατόν να αναπτυχθούν προτάσεις για χρηματοδότηση ή να προετοιμαστεί ένα σχέδιο δράσης που θα έχει σοβαρές αξιώσεις. Για αυτό το λόγο η υποστήριξη από εξωτερικούς εμπειρογνώμονες είναι απαραίτητη, αλλά υπάρχει δυσπιστία προς αυτούς.
- Η έννοια της απασχόλησης για τους Ρομά σημαίνει ένα μηνιαίο εισόδημα: Χρειάζονται μια δουλειά που να μπορεί να τους εξασφαλίσει ένα μηνιαίο μισθό. Αυτό δε συνάδει με μία ΚΕ που προσπαθεί να λειτουργήσει ανταγωνιστικά στην ανοικτή αγορά.

Υπάρχουν και άλλοι εσωτερικοί και εξωτερικοί παράγοντες που εμποδίζουν την ευημερία, συμπεριλαμβανομένης της ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας, των κοινοτήτων Ρομά:

Λόγω της οικονομικής κρίσης είναι γενικά δύσκολο να βρεθούν και να εξασφαλιστούν θέσεις εργασίας.

Η δομή της σημερινής αγοράς εργασίας δημιουργεί ελλείμματα.

Τα στερεότυπα κατά των Ρομά

Η νοοτροπία τους δεν περιλαμβάνει την μάθηση ως αξία.

Οι Ρομά συχνά παραμένουν προσκολλημένοι σε πολύ συγκεκριμένα επαγγέλματα όπως η παραδοσιακή χειροτεχνία και άλλα.

Το κράτος θα πρέπει να προωθήσει περισσότερες ευκαιρίες και για τις δύο πλευρές για να επικοινωνούν συχνά, με ειλικρίνεια και διαφάνεια. Οι διαμεσολαβητές πρέπει να είναι αξιόπιστοι, έτσι ώστε μέσω του αμοιβαίου σεβασμού να υπάρξουν και τα αντίστοιχα αποτελέσματα. Από άποψη κοινωνικής οικονομίας, η ανακύκλωση είναι ένας τομέας που

έχει δυναμική στο εσωτερικό των κοινοτήτων Ρομά. Θα μπορούσε να αποδώσει σε ένα καλά δομημένο περιβάλλον και με κύρια προϋπόθεση την ύπαρξη της αναγκαίας υποδομής – και μηχανημάτων . Επίσης θα πρέπει να ακολουθούνται όλα τα απαραίτητα βήματα μέχρι την τελική επεξεργασία του ανακυκλώσιμου υλικού - όχι μόνο η συλλογή όπως νομίζουν πολλοί εντός των κοινοτήτων Ρομά.

## ΤΕΛΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συνοψίζοντας, η ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας σε κοινότητες Ρομά στην Ελλάδα, είναι μια μεγάλη πρόκληση, όχι μόνο για να διευκολύνει την ομαλή ένταξη των Ρομά στην ελληνική κοινωνία, αλλά και να προωθήσει το δημιουργικό τους πνεύμα και να την μετατρέψει σε μια κερδοφόρα επιχείρηση, που θα ωφελήσει την ελληνική οικονομία γενικότερα.

Αυτές είναι οι κύριες πτυχές που πρέπει να επισημανθούν:

- Ενημέρωση των κοινοτήτων Ρομά σχετικά με τα χαρακτηριστικά της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων.
- Για να ευδοκιμήσει η κοινωνική οικονομία στις κοινότητες Ρομ, θα πρέπει να απευθύνεται στις ανάγκες και στον τρόπο ζωής τους. Ένας τρόπος για να επιτευχθεί αυτό είναι μέσω της σύνδεσης της με επαγγελματικούς τομείς στους οποίους δραστηριοποιούνται ήδη οι Ρομά:
  - Ανακύκλωση
  - Πλανόδιοι Πωλητές
  - Εβδομαδιαία παζάρια
  - Παραδοσιακές τέχνες
  - Η μουσική και η σύνθεση
  - Μανάβικα
- Η διαμεσολάβηση μπορεί να είναι το κατάλληλο εργαλείο για την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας και να ενεργήσει ως γέφυρα επικοινωνίας μεταξύ των Ρομά και του κράτους, των περιφερειακών και τοπικών αρχών. Υφιστάμενοι διαμεσολαβητές θα πρέπει να μοιραστούν τις γνώσεις και την εμπειρία τους με τις κοινότητες που εξυπηρετούν. Περισσότεροι διαμεσολαβητές μπορούν να εκπαιδευτούν αξιοποιώντας ενώσεις και ομοσπονδίες Ρομά ως δίαυλους. Οι διαμεσολαβητές θα πρέπει να προέρχονται από το εσωτερικό των κοινοτήτων Ρομά, έτσι ώστε να μπορούν να κατανοούν καλύτερα τις ανάγκες τους, τον πολιτισμό και τους τρόπους τους και να τους εμπιστεύονται πιο εύκολα από την κοινότητά τους.
- Οι κρατικές, περιφερειακές και τοπικές αρχές θα πρέπει να αξιοποιήσουν πιο αποτελεσματικά και στοχευμένα τα κονδύλια και τις χρηματοδοτήσεις που απευθύνονται σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες όπως οι Ρομά.
- Πιθανές εσωτερικές προκλήσεις για την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας, στο πλαίσιο των Ρομά είναι ότι η μάθηση μπορεί να μην αποτελεί θεμελιώδη αξία για ένα μεγάλο ποσοστό των Ρομά.

- Το γεγονός ότι οι Ρομά δραστηριοποιούνται σε πολύ συγκεκριμένους επαγγελματικούς τομείς, θα μπορούσε να αποτελέσει εμπόδιο για την ανάπτυξη μιας ολοκληρωμένης και ευέλικτης κοινωνικής οικονομίας.
- Η σύσταση και λειτουργία μιας κοινωνικής επιχείρησης απαιτεί οργάνωση, επικοινωνία, συνεργασία και διαχείριση, δεξιότητες που πολύ συχνά είναι λιγότερο ανεπτυγμένες στις κοινότητες Ρομά ή ακόμα χειρότερα έρχονται σε αντίθεση με την ιδιοσυγκρασία τους.

## BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Aggelopoulou Dimitra, Bartzokas-Tsiompras Alexandros (2010). Social exclusion of Roma in Thessaloniki: The case of the gypsies in Dendropotamos, AUTH, T.M.CH.A., Veria 2010.

CIRIEC. (2007) Social Economy in the European Union. N°. CESE/COMM/05/2005 European Economic and Social Committee (EESC).

Coduras, A. (2012). Responsabilidad social empresarial y emprendimiento en España.

Instituto de Empresa, Business School para la Dirección General de Política de la Pyme

Da Ros, G. S. (2007). Economía solidaria: aspectos teóricos y experiencias. Unircoop, 5(1), 9.

European Commission, (2014). A map of social enterprises and their eco-systems in Europe. Country Report: Greece. A report submitted by ICF Consulting Services.

Greek Ministry for Labour, Social Security and Welfare, (2013). Outline Strategy and Priorities for Action to develop the Social Economy and Social Entrepreneurship in Greece. Recommendations of the Expert Steering Committee on Social Economy and Social Entrepreneurship.

Greek Ministry for Labour, Social Security and Welfare, (2013). Local actions for vulnerable groups (TOPEKO) [Available: <http://www.keko.gr/en/Pages/topeko.aspx>]. Retrieved: 08/07/2016

Kay, A. (2006). Social capital, the social economy and community development. Community Development Journal, 41(2), 160-173.

Lévesque, B., Bourque, G. L., & Forgues, E. (2001). La nouvelle sociologie économique. Paris.

Lévesque, B (2003). "Las empresas de economía social generan mayores innovaciones sociales que las empresas de otro tipo?", en Vuotto, Mirta (compiladora) Economía Social. Precisiones conceptuales y algunas experiencias históricas, Colección Lecturas sobre Economía Social, Universidad Nacional de General Sarmiento, Fundación OSDE, Buenos Aires, Argentina, Editorial Altamira.

Lipietz, A. (2003). T travailler autrement, pour autre chose. Vert Mensuel, 3.

Mellor, M., Hannah, J., & Stirling, J. (1988). Worker cooperatives in theory and practice. Open Univ Pr.

Moulaert, F., & Ailenei, O. (2005). Social economy, third sector and solidarity relations: a conceptual synthesis from history to present. *Urban studies*,42(11), 2037-2053.

Nasioulas I. (2012). Social Cooperatives in Greece. Introducing New Forms of Social Economy and Entrepreneurship. *International Review of Social Research*, Volume 2, Issue 2, June 2012, 151-171

Nasioulas I. (2010) The Social Economy of Greece and its social capital. An integrated institutional and national-accounting recognition. Orthos Logos Editions.

Navarro Domenichelli, R., & Torregrosa Sahuquillo, D. (2012). Animació i motivació per a l'autoocupació: l'esperit empenedor a l'escola.

Niels S. Bosma, Thomas Schott, Siri A. Terjesen, and Penny Kew. (2015) Global Entrepreneurship Monitor: Special Report on Social Entrepreneurship.

Global Entrepreneurship Research Association, 2016. [www.gemconsortium.org](http://www.gemconsortium.org)

Siri Terjesen, Jan Lepoutre, Rachida Justo, Niels Bosma and the Global Entrepreneurship Research Association (GERA) (2011). Global Entrepreneurship Monitor Report on Social Entrepreneurship. Global Entrepreneurship Monitor

Terjesen, S., Lepoutre, J., Justo, R., & Bosma, N. (2012). Global entrepreneurship monitor: 2009 report on social entrepreneurship. Babson Park, MA, Santiago, Chile, London: Babson College, Universidad del Desarrollo, Global Entrepreneurship Research Association.



